

OTA PAVEL ZLATÍ ÚHOŘI

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Tatínku, pojď pryč. Jestli nás chytí, tak nás zabijou.“

Podíval se na mě nepřítomným pohledem a dneska vím, že by mu tenkrát bylo jedno, kdyby ho chytili a na místě ubili. Nemohl odejít a nechat Němcům své kapry.

Už se s kapry nemazlil. Nandával je do pytlů, nosili jsme je domů a maminka je rozdělávala do nádob. Náš barák se plnil odshora dolů vodou. Kypři plavali v kbelících, ve vaně, v kádích, ve starých koňských žlabech v maštali.

K ránu, kdy už měsíc přestával svítit a mráz přituhoval, byli jsme promrzlí na kost, a jak jsme nosili na zádech mokré pytle, maminka z nás škrábala led. Ale rybník byl už prázdný, kapři se přestěhovali ke svému majiteli, tatínek vlastně ukradl své vlastní kapry.

Ráno jsme doprovodili tatínka na autobus do Prahy. Měl v rukou kufříček a poprvé svěšený ramena. Ale v mých očích vyrostl za tu noc o ohromný kus.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je z povídky *Kapři pro wehrmacht*, která se odehrává během válečných let. Tatínek musel nastoupit do transportu, ale ještě než ho odvezli, zachránil své kapry před Němci.

- povídky pocházejí ze souborů *Smrt krásných srnců*, *Jak jsem potkal ryby* a několika povídek z pozůstalosti, soubor uspořádal Bohumil Svozil
- povídky jsou seřazeny chronologicky a rozděleny do tří oddílů (9 z předválečného období + 4 z válečných let + 12 z poválečného období, celkem 25 povídek)

Nejdražší ve střední Evropě – povídka z předválečného období; maminka toužila podívat se k moři, ale rodina nikdy nenašetřila tolik peněz. Když už měli něco naspořeno, tatínek Leo dostal tip od doktora Václavíka na rybník, ve kterém žijí ohromní kapři. Tatínek se tam jel podívat, viděl jednoho vypaseného kapra a rybník okamžitě koupil. Dlouho pak jezdil kapry krmit, jenže na podzim při výlovu se ukázalo, že v celém rybníce je jen ten jediný kapr. Tatínek jel hned k panu Václavíkovi, jenže ho nezastihl, doktor odjel do Itálie k moři. Po několika letech se pan Václavík ukázal u Pavlů a chtěl po tatínkovi – obchodním cestujícím Elektroluxu – ledničku. Tatínka hned napadlo, že by mohl „splatit dluhy“, sehnal ledničku a nechal z ní všechno vyndat, takže pan Václavík obdržel jen prázdnou skříň. Neřekl však nic, došlo mu, proč to pan Pavel udělal.

Smrt krásných srnců – povídka z válečných let; převozník, pan Prošek, měl vlčáka Holana. Holan byl vycvičen tak, že pomáhal svému pánovi s pytláctvím, což bylo dost nebezpečné. Pytláčili na stráni nedaleko řeky, kde se pásli srnci. Tuto stráň nazýval pak Prošek místem, kde umírají krásní srnci. Stačilo dát Holanovi pokyn a on srnce uhnal. Prošek ho potom rozporcoval a odnesl v batohu domů, takže na něj nikdo nepřišel. Protože bratři Pavlovi byli částeční Židé, museli nastoupit do transportu do koncentračního tábora. Nejmladší Ota a tatínek zatím nemuseli. Tatínek je chtěl alespoň pořádně nakrmit, než odjedou, a tak vyrazil za panem Proškem. Ten se však bál, navíc by u sebe musel schovávat Žida, ale alespoň tatínkovi půjčil Holana. Holan jako kdyby věděl, že nyní musí poslouchat jiného pána, brzy srnce chytil. Málem ho však odnesli dva rybáři. Tatínek a pan Prošek je zastrašili, tatínek si odvezl srnce domů, maminka maso upekla a Jiří i Hugo se pořádně najedli. Na konci autor

dodává, že možná právě ten srnec zachránil oběma jeho bratrům život, protože zvlášť Jiří se vrátil ve zbídačeném stavu.

Zlatí úhoři – povídka z autorovy dospělosti; Ota vzpomíná, jak s tatínkem lovili malé úhoře, kteří měli zlatou barvu, ale nikdy jich nebylo dost, aby se člověk najedl. Když měl po letech tatínek kulatiny, Ota mu chtěl dát něco, co tatínek ještě neměl. Sedl do vlaku a odjel za panem Proškem, ale 4 dny nic nechytit. Když už to chtěl vzdát, pan Prošek ho přesvědčil, aby šel ještě jednou. Byla bouřka a podařilo se mu jich chytit dokonce jedenáct. Odjel zpátky do Prahy, svěřil je řezníkovi Francimu a šel obstarat táč. Oslava už byla uchystána a on předložil úhoře jako předkrm. Tatínek byl nadšený, zakousnul se a sousto vyplivl – úhoři byli přesolení. Ota byl zklamaný, úhoře vzal a pověsil je v kůlně. Když vyschli, zakopal je do země u řeky. Poté uzenář zemřel a pan Prošek také. Tatínek byl pořád naživu a žil s maminkou na chatě u Berounky v Radotíně. Stále myslel na úhoře, rozhodl se je chytat na rozkouskované rousnice. Když jich měl dost, pozval Otu, předložil mu seznam všemožných jídel z úhořů a také první z nich – úhoře na másle. A potom pozval syna ještě několikrát, vždy, když chytit dalšího. Celkem mu připravil 11 jídel. Krátce na to zemřel, ale svůj dluh synovi splatil.

- **téma a motiv**

téma: ryby, láska k rybám, strach

motivy: kapři, pytle, zima, autobus

- **časoprostor**

čas: noc a brzké zimní ráno za druhé světové války; autorovo dětství (přibližně léta 1935–1945), ale i přesahy do dospělosti

prostor: tatínkův rybník s kapry, Pavlovic dům; Buštěhrad na Křivoklátsku, okolí řeky Berounky, Praha

- **kompoziční výstavba**

Úryvek se skládá z pěti odstavců, z nichž jeden tvoří přímá řeč. Vyprávění je chronologické.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, povídky

- **vypravěč**

vyprávění v ich-formě, vypravěčem je Ota Pavel vzpomínající na své dětství = personální vypravěč

- **postava**

tatínek Leo – nadšený rybář, statečný, židovského původu, miluje maminku a své syny

vypravěč Ota – malý chlapec, poslouchá tatínka a obdivuje ho

maminka Hermína – zvyklá na tatínkovy výmysly, obětavá, Nežidovka, bála se, ale chovala se statečně

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč: „Tatínku, pojď pryč. Jestli nás chytí, tak nás zabijou.“

pásmo vypravěče: ostatní text

- **typy promluv**

pásmo vypravěče v ich-formě

kousek dialog Oty a tatínka

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

nespisovná čeština *zabijou nás, barák, ke svýmu, svý vlastní, svěšený ramena*

hovorové slovo *dneska*

zdrobněliny *tatínek, maminka, kufříček*

→ autor užívá nespisovné a hovorové výrazy, jeho vyprávění je autentičtější a vyjadřující láskyplný vztah k rybám

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

metonymie	<i>nepřítomný pohled</i>
metafora	<i>už se s kapry nemazlil</i>
nadsázka	<i>barák se plnil odshora dolů vodou, byli jsme promrzlí na kost, škrábala z nás led</i>
personifikace	<i>měsíc přestával svítit, mráz přituhoval, kapři se přestěhovali</i>
synekdocha	<i>v mých očích vyrostl</i>
oxymóron	<i>ohromný kus</i>

→ autorův styl obsahuje mnoho obrazných pojmenování, jedná se o téměř básnický jazyk

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

2. polovina 20. století

Ota Pavel (1930–1973)

- vlastním jménem Otto Popper, židovského původu
 - prozaik, novinář, sportovní reportér
 - do sedmi let vyrůstal v Praze, poté v Buštěhradu u prarodičů
 - otec Leo byl obchodní cestující firmy Elektrolux
 - měl dva starší bratry Jiřího a Huga
 - bratři i otec odešli do koncentračního tábora, zůstal s matkou Hermínou (nebyla Židovka)
 - po 2. sv. válce se rodina vrátila do Prahy
 - vystudoval obchodní a jazykovou školu, pracoval jako horník, poté studoval střední školu pro pracující
 - jméno si jeho rodina (Popperovi → Pavlovi) změnila až r. 1956
 - jeho koníčkem byl sport – trénoval hokejisty, pracoval jako sportovní redaktor v rozhlase i v tisku
 - rodinný přítel Arnošt Lustig mu zajistil místo v rozhlase
 - díky práci pro noviny mohl hodně cestovat (USA, Francie, Švýcarsko, Rusko...)
 - od r. 1964 trpěl duševní nemocí, pravděpodobně maniodepresivní psychózou (během olympiády v Innsbrucku podpálil dům)
 - odešel do invalidního důchodu
 - hospitalizován celkem v 16 psychiatrických léčebnách během tří let
 - zemřel na srdeční infarkt v Praze
 - pohřben na židovském olšanském hřbitově
 - v Buštěhradě je od r. 2002 otevřeno Muzeum Oty Pavla
- začínal fejetony se sportovní tematikou
- jeho knihy se vyznačují laskavostí, sounáležitostí, statečností
- se sportovní tematikou:
- Dukla mezi mrakodrapy* – reportáže o českých fotbalistech v Americe
- Plná bedna šampaňského* – povídky
- Pohár od Pánaboha* – próza
- Syn celerového krále* – 16 povídek o sportovcích
- Pohádka o Raškovi* – sportovní pohádka o našem slavném skokanovi na lyžích
- vzpomínkové prózy:
- Smrt krásných srnců* – povídky z autorova dětství, vzpomínání na tatínka Lea; zfilmováno
- Jak jsem potkal ryby* – povídky především o rybaření
- posmrtně vyšlo:
- Fialový poustevník, Veliký vodní tulák, Výstup na Eiger, Mám rád tu řeku, Jak šel táta Afrikou: povídky, Omyl a jiné povídky*

- **literární / obecně kulturní kontext**

- česká próza 2. poloviny 20. století
- próza s židovskou tematikou

Česká próza 2. poloviny 20. století:

Bohumil Hrabal (1914–1997)

- vystřídal mnoho zaměstnání: písař, úředník, skladník, traťový dělník, výpravčí, pojišťovák, obchodní cestující, balič papíru
- od r. 1963 spisovatelem z povolání
- „pábení“ – zvláštní druh vyprávění, autentické hovory lidí

pábitel – vše koná zamilovaně, touží po poznání, je posedlý vyprávěním, určitou činnost dělá se vši vervou

Ostře sledované vlaky – děj na konci 2. sv. války, hl. hrdina Miloš Hрма

tzv. nymburská trilogie = Městečko u vody = Městečko, kde se zastavil čas:

Postřižiny, Krasosmutnění, Harlekýnovy milióny

Obsluhoval jsem anglického krále – hl. hrdina Jan Dítě je malého vzrůstu, vnucuje se do vyšších vrstev

Slavnosti sněženek – soubor povídek o obyvatelích chatové oblasti Kersko

Josef Škvorecký (1924–2012)

- prozaik, esejista, překladatel, nakladatel

* Náchod, totálně nasazen v náchodské továrně a Novém Městě nad Metují

- zakladatel exilového nakladatelství 68 Publishers (Toronto)

Zbabělci – první román s postavou Dannym Smiřickým (autorovo alter-ego)

další díly pentalogie s Dannym: *Tankový prapor, Prima sezóna, Mirákl, Příběh inženýra lidských duší*

detektivní prózy – vystupuje poručík Borůvka

Smutek poručíka Borůvky, Konec poručíka Borůvky, Návrat Borůvky, Hříchy pro pátera Knox

poezie: *Nezoufej!, Dívka z Chicaga, Blues libeňského plynojemu*

Židovská tematika:

Norbert Frýd (1913–1976)

- autor oficiálně vydávané tvorby

- prozaik – autor pohádek a dobrodružné prózy

- představitel druhé vlny válečné tvorby – autor próz o koncentračním táboře

- byl vězněn v Terezíně, Osvětimi a Dachau

rysy: zvýrazněná psychologie, tragika spočívá v pocitech postav

vyprávění v er-formě – věcně, bez příkras

Krabice živých: román odehrávající se v německém koncentračním táboře na konci 2. sv. války

Arnošt Lustig (1926–2011)

- židovský původ, vězněn v Terezíně, Osvětimi a Buchenwaldu

- r. 1945 utekl z transportu smrti, vystudoval VŠ a pracoval jako redaktor

- r. 1948 byl zpravodajem v izraelsko-arabské válce

- po r. 1968 emigroval, stal se ineditním autorem – žil v Izraeli, poté v USA

- přednášel teorii literatury ve Washingtonu

povídky: *Noc a naděje, Démanty noci, Ulice ztracených bratří*

- zpracovává zážitky z holocaustu, vždy 2 vrstvy – detailní zobrazování nacistických hrůz a vnitřní stavby hrdiny

Dita Saxová, Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou – novely, hrdinky v psychickém vypětí

Ludvík Aškenazy (1921–1986 Itálie)

- spisovatel, rozhlasový reportér židovského původu, scenárista rozhlasových her

- účastník 2. sv. války, oženil se s dcerou spisovatele Heinricha Manna

- žil v emigraci v západním Německu, později psal německy, posledních 9 let žil v Itálii

- začínal době poplatnými reportážemi

- později vytváří poetický melancholický svět

- jeho knihy náleží do literatury dětské i pro dospělé (úzká hranice)

Dětské etudy – soubor kratičkových próz o malém chlapci, „človíčkovi“

Milenci z bedny – volné pokračování Etud

Putování za švestkovou vůni – pohádka o skřítku Pitřískovi

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Zlatí úhoři – Pavlovo dětství se točilo kolem ryb a řeky Berounky, zároveň je to název poslední povídky ze souboru

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Životní bilancování, vzpomínání na vlastní dětství a na rodiče je stále aktuální. Neaktuální je doba, na kterou Pavel vzpomíná.

- **pravděpodobný adresát:**

Kdokoli, kniha není určena jen rybářům.

- **určení smyslu díla:**

Měli bychom si uchovávat vzpomínky na dětství, s láskou vzpomínat na rodiče i blízké lidi.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Soubor *Smrt krásných srnců* vyšel r. 1971 krátce před smrtí autora, soubor *Jak jsem potkal ryby* r. 1974 už po jeho smrti. Povídky psal Pavel v době, kdy už trpěl duševní nemocí.

- **tematicky podobné dílo:**

Richard Sobotka – *Rybářské štěstí*: soubor krátkých próz o rybách, laskavé, oddychové

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Televizní film *Zlatí úhoři* natočil r. 1979 Karel Kachyňa. Tatínka hraje Vladimír Menšík. Film je dobře hodnocen (85 %), ale knize zcela neodpovídá. Má souvislý děj, v němž jsou různé střípky z povídek. Postava tatínka se mi jeví vystižená, ale mezi maminkou a tatínkem není tak hezký vztah jako v knize. Pan Prošek mi v knize také připadal přívětivější než herec Hrušínský.